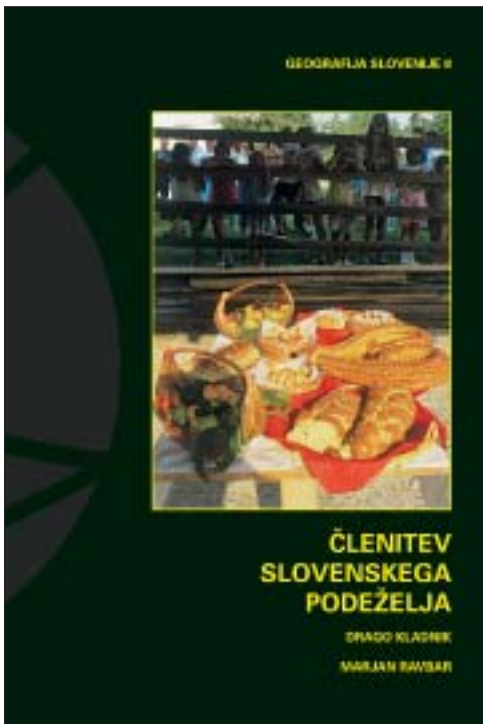

KNJIŽEVNOST**Drago Kladnik, Marjan Ravbar:
Členitev slovenskega podeželja
Geografija Slovenije 8**

Ljubljana 2003: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 196 strani,
43 preglednic, 50 zemljevidov, 11 diagramov, 39 fotografij, ISBN 961-6500-38-4

Podeželje je s številnimi svojstvenimi pojavi in problemi že od nekdaj v ospredju geografskih preučevanj. V njegovih pokrajinskih, gospodarskih in prebivalstveno-socialnih sestavinah je utelešen dosednji razvoj, ki se kaže v njegovi fiziognomiji. Z naglim razvojem sekundarnih in terciarnih dejavnosti ter najrazličnejšimi tehnološkimi in drugimi posegi in ukrepi na področju kmetijstva so marsikje postala kmetijska območja odrinjena od vseh najpomembnejših tokov sodobnega razvoja. Postopoma so se znašla na obrobju živahnega gospodarskega in družbenega dogajanja, ki je bilo značilno za mesta in industrijsko-rudarska središča.

Skoraj pol stoletja je slovenska geografija vključena v raziskovalne projekte, s katerimi skuša spoznati in ovrednotiti temeljne sestavine podeželja, njegove razvojne smeri z neštetiimi vzponi in padci. Vse to je zapustilo vidne sledi v celotnem pokrajinskem sistemu. Da bi preprečili ali pa vsaj omilili in upočasnili degradacijske pojave in njihove pokrajinske učinke, je treba spoznati in ovrednotiti njihove povzročitelje. In ker se v pokrajini odslkava sinteza njene vsakdanje prostorske stvarnosti z vsemi razvojnimi nastavki in stranpotmi, je vloga geografije, da z vsemi analitičnimi posegi in natančnimi ovrednotenji opredeli posamezne pokrajinske sestavine in sisteme ter njihove procese oziroma temeljne razvojne težnje, ki izvirajo iz konkretnega geografskega okolja.

Avtorja bogate in izvirne študije Členitev slovenskega podeželja sta se temeljito lotila prikaza geografske podobe te značilne pokrajinske sestave, ki zajema dve tretjini naše države in na njem prebiva ena tretjina prebivalstva Republike Slovenije. V delu so prikazana geografska prizadevanja pri opredelitvi in pripravi strokovnih podlag za prikaz tipičnih podeželskih predelov na Slovenskem. Pisca že v uvodu poudarjata, da je potrebno podeželje presojati skozi prizmo potreb po celovitem in skladnem razvoju, zato sta bila prisiljena v vrednotenje vključiti številne kazalnike ter pokazatelje stopnje razvitosti in razvojnih možnosti. Vse to kaže, da njuna naloga ni bila samo prikazati in opredeliti podeželska območja z vsemi njihovimi pokrajinskimi in geografskimi značilnostmi, temveč tudi nakazati njihov razvoj v prihodnje, predvsem pa jih oteti letargije in degradacije.

Vsebinska členitev mnogotere problematike slovenskega podeželja je zaokroženo podana v šestih poglavjih. Uvodoma je pojasnjeno, da podeželje zajema območja zunaj mest. Nadalje je zanj značilno, da ima manjšo gotstoto obljudenosti, prevlado kmetijstva in gozdarstva v pokrajinski podobi, prevlado kmečkega življa, nižjo stopnjo prebivalstvene rasti, enostavnejšo socialno slojevitost prebivalstva in manjša naselja.

Podrobneje so prikazane in opredeljene prvine socialnogeografske preobrazbe podeželja. Pregledno so prikazane spremembe v namenski rabi podeželja: v zadnjih petintridesetih letih so se površine kmetijskih zemljišč pri nas zmanjšale za več kot petino. Korenito se je spremenila socialna struktura prebivalstva: delež kmečkega življa se je zmanjšal na dobro dvajsetino. Z osamosvojitvijo Slovenije se je prenehalo zaposlovanje presežkov kmečke delovne sile v nekmetijskih dejavnostih. Tudi majhna in razdrobljena kmečka gospodarstva niso primerna za velikopotezno tržno proizvodnjo. Podeželje je izrazito depopulacijsko območje: med letoma 1961 in 2000 se je število njegovih prebivalcev zmanjšalo za 13,4 %; v zadnjem desetletju je opazna stagnacija oziroma rahel napredek (+1,7 %). To so nekatera dejstva, ki jih je treba upoštevati pri oblikovanju nadaljnega razvoja našega podeželja. Skratka, podeželje je bilo vseskozi podvrženo sodobnim (sočasnim) razvojnim tokovom, ki so jih pospeševale in usmerjale družbene in gospodarske spremembe. Njihov odsev je zarisan v morfološki in funkcijski preobrazbi podeželja.

V tretjem poglavju, ki je najobsežnejše in nosilno, so prikazane metode in izsledki vrednotenja podeželja v Sloveniji (strani 41–145). Najprej so predstavljeni kriteriji metodologije in ugotovitve Inštituta za agrarno ekonomiko, ki je opredelil značilnosti podeželja na osnovi območij krajevnih skupnosti. Ugotovljeno je bilo, da je na mestnih in primestnih območjih, ki so zavzemala 7,5 % ozemlja Slovenije, živel 54 % njenega prebivalstva. Značilna podeželska območja do obsegala 50,5 % ozemlja Republike Slovenije in imela 31,2 % njenega prebivalstva. Podeželska območja praznjenja so zajemala 42 % Slovenije in so imela 15 % prebivalstva.

Sodelavci geografskega inštituta so za preučevanje podeželja, poznavanje njegovih potencialov in stopnje razvitosti izdelali posebno metodologijo. Pri tem velja posebej poudariti, da so bila najrazličnejša vrednotenja in sintetiziranja opravljena na nivoju posameznih naselij. Izbrali so 32 kazalnikov, ki so strnjeni (združeni) kot delne sinteze in kažejo: 1) naravne razmere, 2) glavne značilnosti zemljišč in kmetijskih sistemov, 3) posestne razmere, 4) demografske značilnosti, 5) gospodarsko učinkovitost, 6) personalno infrastrukturo, 7) obmejnost in 8) stanje okolja. S tako mnogoplastno zasnovano preučitvijo je bilo mogoče ovrednotiti in oceniti prostorsko razčlenjenost in vzročno-posledično prepletanje naravnih, gospodarskih, socialnih in okoljskih značilnosti tako posameznih naselij kot tudi območij. Tozadevna preučitev je pokazala, da mesta zavzemajo 4 % ozemlja Slovenije, v njih pa je leta 1996 živel 45 % prebivalcev. Obmestja so na površini 14 % ozemlja preživljala 20 % prebivalstva. Urbanizirano podeželje je bilo razširjeno na 15 % ozemlja, kjer je živel 13 % prebivalstva. Stabilnim podeželskim predelom je pripadalo 22 % areala in desetina prebivalstva, ogroženim in odmirajočim podeželskim predelom je pripadalo 45 % površja, na katerem je prebivalo 12 % državljanov Slovenije.

V nakazanih značilnostih se izražajo prenekatere razsežnosti regionalne politike na podeželju. Tej problematiki in tem vidikom je namenjeno četrto poglavje knjige. Avtorja študije sta prepričana, da smemo na urbaniziranih ravninskih in dolinskih območjih tudi v prihodnje pričakovati osredotočenje

prebivalstva, gospodarstva in storitvenih dejavnosti. Domnevata, da bo na podeželju še naprej upadalo število prebivalcev, njegova vloga pa ne bo le primarna proizvodnja. Podeželje bo čedalje bolj odvisno od mestnih središč, ki bodo vanj usmerjala tudi del svojih prostočasnih dejavnosti. Povečal se bo pritisk na naravno in kulturno dediščino, ki je značilna za podeželje.

V knjigi pa so predstavljeni tudi predlogi možnih izhodišč, ciljev in ukrepov za skladnejši regionalni razvoj slovenskega podeželja. Med drugim se zavzemata za diverzifikacijo dejavnosti na podeželju, za povečanje funkcijske raznolikosti podeželskih naselij, za izboljšanje gospodarske strukture, za pomoč pri razvoju domačih proizvodnih potencialov in za vzpostavitev partnerskih odnosov med mesti in podeželjem. Dragoceni sta preglednici 42 in 43, ki prinašata seznam 1000 najboljše in 1000 najslabše ocenjenih naselij po seštevku točk delnih sintez in celovite sinteze (strani 157–182).

V sklepnih razmišljanjih so nakazani glavni problemi našega podeželja in možnosti ter potrebe njegove vključitve v hitrejši gospodarski razvoj. Sledi obsežen seznam virov in literature, slik in preglednic. Knjiga je bogato opremljena z najrazličnejšim dokumentarnim gradivom. Med 50 zemljevidi (kartogrami) je kar 23 dvostranskih v merilu 1 : 850.000, kar omogoča razločevati razsežnost prikazanih pojavov. Kartografske priloge so izdelali P. Frantar, J. Fridl, I. Sajko in A. Perpar. Odlične pokrajinske fotografije, med katerimi je sedem celostranskih, poživljajo besedilo in opozarjajo na enkratne in neponovljive lepote podeželja. Predgovor k študiji je napisal Lojze Gosar, ki je bil ob Milanu Orožnu Adamiču tudi recenzent dela. Povzetek je prevedel v angleščino Wayne J. D. Tuttle, za oblikovanje pa je poskrbel Drago Perko. Izid knjige je podprlo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije.

Knjiga Členitev slovenskega podeželja je temeljno delo, s katerim moremo poglobljeno dojemati njegovo vsebinsko razsežnost in številna prepletanja med pojavi in soodvisnosti med problemi, ki se pojavljajo pri vsakokratnem gospodarskem razvoju. Knjiga ponuja neposreden vpogled v sodobne prostorske in socialne ter gospodarsko-geografske procese, obenem pa nakazuje potrebe in ukrepe za njegovo neposredno povezanost z vitalnimi urbanimi središči. Knjiga ne ponuja samo odličnega in celostnega pogleda na naše podeželje, temveč nas s poglobljeno vsebino seznanja, kako potreben in koristen je celosten pristop za razumevanje in razjasnjevanje prostorske stvarnosti. Ne samo podeželje, tudi drugi pokrajinski sistemi bi zaslužili podobno, podrobno in izvirno preučitev. Predstavljeno delo naj bo spodbuda za nove poglobljene študije, ki bodo koristne tako aplikativnim kot tudi temeljnim znanstvenim področjem.

Milan Natek

Ivan Gams:

Kras v Sloveniji v prostoru in času, 2. pregledana izdaja

Ljubljana 2004: Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Založba ZRC, 515 strani, ISBN 961-6500-46-5

Odkar je akademik Ivan Gams napisal svojo prvo monografijo o krasu, je minilo že veliko časa. Knjiga z naslovom Kras in podnaslovom Zgodovinski, naravoslovni in geografski opis je izšla pri Slovenski matici davnega leta 1974 in bila že kmalu za tem razprodana. Ker so se v naslednjih desetletjih kopičila številna znanstvena spoznanja in odmevna raziskovalna odkritja, je vseskozi naraščala potreba po novem, celovitem pregledu krasoslovja, ki ima na Slovenskem zaradi zgodovinskih okoliščin in obsežnosti krasa prav poseben položaj.

Leta 2003, ob avtorjevi osemdesetletnici, je pri Založbi ZRC končno izšel povsem na novo napisan monografski opis z naslovom Kras v Sloveniji v prostoru in času. O tem, kako potrebna in zaželeno je bila izdaja tovrstnega dela, najbolje priča podatek, da je bila nova monografija razprodana že v nekaj mesecih. Tokrat so se založniki hitro odzvali in v septembru 2004 je pregledana različica knjige ponovno izšla. Glede na predhodno izdajo so v njej številni jezikovni in vsebinski popravki, dodani pa so še nekateri najnovejši podatki o raziskavah kraškega podzemlja. Pri popravkih so sodelovali številni strokovnjaki, v največji meri krasoslovci z Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU.